

CONFERENTIE
ALSEEN COMMON

Een conferentie als common: (hoe) werkt dat?

Bjorn Schrijen
Hannah van der Plaat
Claartje Rasterhoff

K^L
C
A

Onderzoeksconferentie 2020

10 februari 2020 | Akoesticum Ede | Boekmanstichting en LKCA

09.30 uur	Inloop met koffie & thee (de Straat)
10.00 uur	Welkom en start ochtendprogramma (Auditorium)
12.15 uur	Lunch (de Straat)
13.00 uur	Verplaatsing naar sessiezalen
13.15 uur	Start sessieronde A (diverse zalen)

Sessie	A1	A2	A3	A4	A5
Uitgangsvraag	Kan de typologie van Culturele Smaak ingezet worden om publiekswerking te bereiken?	Wat willen / moeten we weten en hoe kan een kennisagenda van toegevoegde waarde zijn?	Moeten we de kloof tussen docentschap en kunstenaars wel overbruggen?	Hoe verhoudt het individu zich tot de groep?	

Overall reageerbuisjes met daarin felgekleurde vloeistoffen, houten blokjes met een wat mysterieuze instructie en een nog onbekend dagprogramma. Wie op de ochtend van 10 februari 2020 het Akoesticum in Ede binnenliep, kon gemakkelijk het idee krijgen deelnemer te zijn aan een bijzonder experiment. En dat klopte: voor het eerst organiseerden LKCA en de Boekmanstichting namelijk een onderzoeksconferentie in de vorm van een *common*. Hoe gaat dat precies in zijn werk? Hoe kijken deelnemers en de organisatie op de dag terug? En bovenal: wat levert een conferentie als *common* uiteindelijk op?

In een *common* delen mensen gemeenschappelijke materiële en immateriële hulpbronnen en beheren ze deze in een sociaal, niet-hiërarchisch en democratisch proces van (re)productie (Otte et al. 2019, Schrijen 2019). Een wat abstracte definitie, maar wat het concreet voor een conferentie betekent, wordt na de officiële opening van de dag snel duidelijk. De hulpbronnen die gedeeld gaan worden, zijn kennis, ervaring en wijsheid, leggen dagvoorzitters Sanne Scholten en Jan Jaap Knol uit. Nu is dat op de meeste conferenties het geval, maar deze dag wijkt daarvan

af door de manier waarop deze kennis gedeeld wordt. Op een meer traditionele conferentie luistert een geïnteresseerd publiek naar het verhaal van één of meerdere experts. Hier is het daarentegen de bedoeling dat iedereen – van student tot gelauwerd onderzoeker – op een gelijkwaardige manier zijn of haar inzichten inbrengt in een gesprek om samen tot nieuwe kennis te komen.

Dat gesprek, en de collectieve nieuwe kennis die het moet voortbrengen, zal gaan over datgene wat iedereen op de conferentie bindt: het doen van onderzoek binnen de culturele sector. Voorafgaand aan de conferentie konden onderzoekers daartoe gespreksvragen indienen die volgden uit hun actuele beroepspraktijk. Alle gespreksvragen werden vervolgens opgenomen in het dagprogramma in ruim twintig aparte deelsessies, verdeeld over twee rondes. Van heel specifiek ('hoe kunnen we de attitude- en

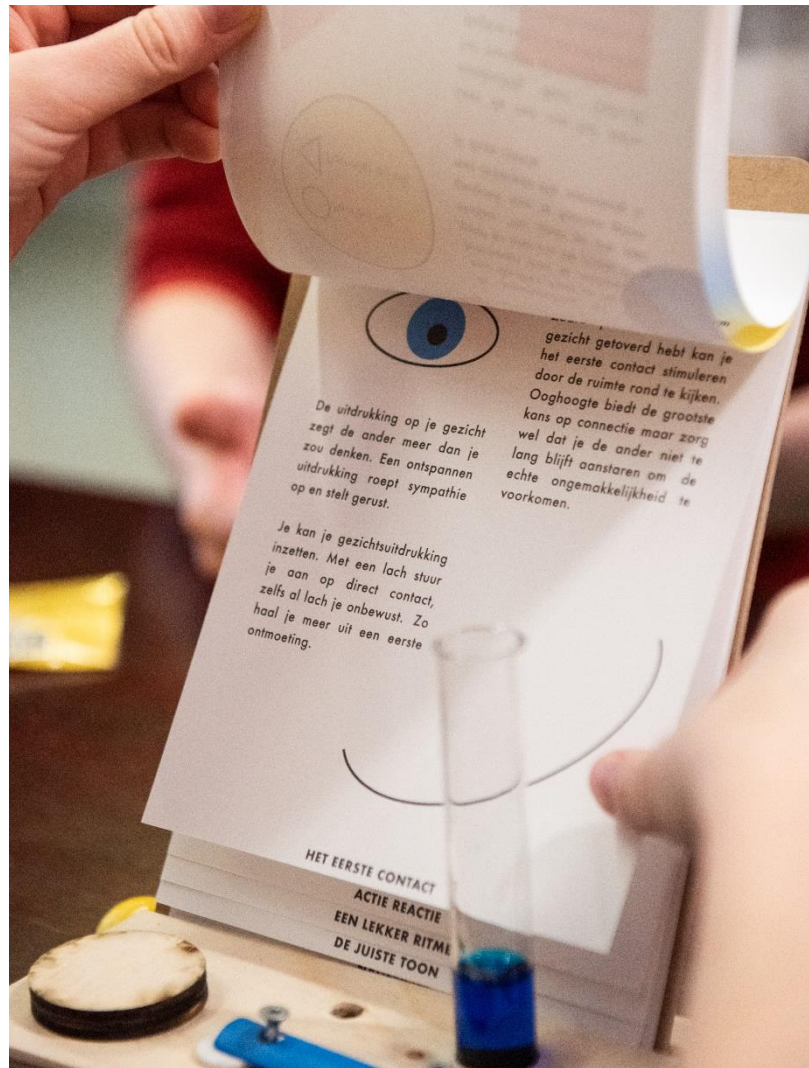
gedragsverandering van deelnemers aan proeftuinen van cultureel vermogen meetbaar maken?') tot heel algemene vragen ('wanneer is een onderzoek in balans?'), en van heel gesloten geformuleerd ('moeten we als onderzoeker morele neutraliteit betrachten?') tot wijd open ('voor welke interdisciplinaire uitdagingen staan de opleidingen voor leraren in de kunsten de komende jaren?').

Een experiment in verbondenheid

Deze opzet had meerdere doelen, licht (mede-)organisator Vera Meewis (LKCA) terugkijkend op de dag toe. Een van deze doelen was meer verbondenheid te creëren tussen de vele onderzoekers die verspreid over het land vanuit heel diverse invalshoeken de culturele sector bestuderen. Daarom werd gekozen voor een onderwerp dat iedereen verbindt – het doen van onderzoek – en voor een werkvorm – de *common* – die gelijkwaardigheid, samenwerking en gesprek centraal stelt. Om ontmoeting extra te stimuleren werd er in het programma bovendien veel tijd om te netwerken opgenomen. De genoemde reageerbuisjes en houten blokjes konden als onderdeel van een door Laura Bolscher ontwikkeld kunstwerk hierbij hopelijk een duwtje in de rug geven, doordat zij deelnemers aanspoorden om met elkaar kleuren te mengen en te zoeken naar blokjes die pasten bij het exemplaar dat zijzelf bij binnenkomst hadden gekregen.

Daarnaast was de dag nadrukkelijk bedoeld als experiment, ontstaan vanuit de nieuwsgierigheid wat er in de praktijk zou gebeuren als onderzoekers op deze nieuwe manier samen zouden komen. Dat betekent dat sessies konden, en ook mochten mislukken. Belangrijk was dat de dag naast nieuwe inzichten voor lopend onderzoek ook tot nieuwe inzichten over het organiseren van conferenties zou leiden, en zo een bijdrage aan kennisontwikkeling hierover kon vormen. Om die reden ligt in dit verslag ook de nadruk op de vorm van de dag, en minder op de inhoudelijke opbrengsten van de verschillende deelsessies.

Vlijmscherp luisteren en nieuwsgierig vragen

Direct na het welkomstwoord introduceert praktisch filosoof Ariane van Heijningen aan de bijna tweehonderd deelnemers van de conferentie de 'spelregels' van de dag. Want hoewel de organisatie met de opzet van het programma de randvoorwaarden voor een succesvolle, gezamenlijke kenniscreatie heeft proberen te garanderen, is een juiste houding of *mindset* van de

deelnemers voor het slagen daarvan eveneens essentieel.

Van belang is daarbij allereerst om erop te vertrouwen dat iedereen samen alle kennis reeds in huis heeft om gezamenlijk tot nieuwe inzichten te komen. Om vervolgens vlijmscherp en zo letterlijk mogelijk naar elkaar te luisteren. Elkaar vanuit oprechte nieuwsgierigheid vragen te stellen, en daarbij je eigen oordeel zo lang mogelijk op te schorten. Om van mening te durven veranderen en niet terug te deinzen voor mogelijke verwarring in het gesprek, omdat juist die tot verwondering en zo tot een leerproces leidt.

Een gespreksvorm die erg bij die houding past, is de socratische dialoog, vernoemd naar de bekende filosoof die rond circa 400 v. Chr. door Athene struinde en voorbijgangers aanklachte om door het stellen van vragen nieuwe kennis uit hen te 'baren'. Een échte socratische dialoog kan echter uren tot zelfs dagen duren, en

daarom vinden de deelsessies 's middags plaats in de vorm van drie door Van Heijningen ontwikkelde, kortere varianten daarvan: de dialoog, het beraad en de *deep democracy*.

De dialoog

De dialoog is de gespreksvorm die het meest op de socratische dialoog lijkt, en door de meeste indieners van een onderzoeksvraag als vorm voor hun sessie is gekozen. Zo ook door Cas Smithuijsen, die de vraag inbrengt hoe kunstconsumptiegedrag ingezet kan worden om tot een sterkere en meer sociale kunstsector te komen, en door het drietal Aafje de Roest, Steven Gilbers en Simon Mamahit. Zij hopen samen met de deelnemers aan hun sessie meer inzicht te krijgen in de voor- en nadelen van het doen van onderzoek in een veld – in hun eigen geval dat van de hiphop – waarvan je zelf ook deel uitmaakt.

In de dialoog is het de bedoeling eerst goed te zoeken naar het 'hittepunt': het moment waarop de kwestie voor degene die hem indient écht actueel of urgent werd. De gespreksleider interviewt de vraaginbrenger eerst kort over dit moment. Wat gebeurde er toen precies? En hoe voelde dat? Voor Smithuijsen blijkt het hittepunt de Fair Practice Code te zijn, waarmee de spotlights op kwesties over waardering en betaling werden gezet. Voor De Roest, Gilbers en Mamahit zijn de hittepunten verschillende momenten waarop zij zowel in de academische wereld hun onderzoek naar hiphop moesten legitimeren, als in de wereld van hiphop hun academische bestudering hiervan.

Vervolgens stellen de deelnemers verhelderende vragen om het hittepunt zo scherp mogelijk in beeld te krijgen. De gespreksleiders waken erover dat dit uitsluitend vragen naar feiten en context zijn, en dat blijkt geen gemakkelijke beperking: de neiging om direct mee te willen denken en het gesprek aan te gaan zijn duidelijk merkbaar.

Als de deelnemers het hittepunt dusdanig goed voor zich zien dat zij het als een filmscène zouden kunnen regisseren, proberen zij zich in de casus in te leven. Wat zouden zij voelen? Denken? Doen? Het gesprek hierover verbreedt de discussie doordat er veel verschillende perspectieven worden ingebracht, maar werkt ook naar een beantwoording van de vraag toe doordat er concrete voorstellen voor antwoorden of oplossingen worden gedaan.

Beide sessies eindigen met een poging het gesprek terug te brengen tot de essentie, gevolgd door een terugblik op de dialoog. Als positief wordt daarbij de nadruk genoemd die er in de

dialoogvorm ligt op het gevoel, en die daarmee kan zorgen voor persoonlijke betrokkenheid bij deelnemers aan het gesprek. Kritischere opmerkingen zijn er over de strakke vorm en bijkomende regels van het gesprek, die veelal als 'sturend', 'moeizaam' en 'even wennen' worden omschreven.

Niettemin zijn de indieners van beide kwesties blij met de input die ze in het gesprek hebben gekregen. De belangrijkste winst daarvan is bevestiging, geven ze allen aan, omdat het gesprek duidelijk maakte dat de kwesties waarmee zij zelf zaten, gedeeld worden en herkenbaar blijken te zijn.

Het beraad

Uniek aan het beraad is dat momenten van stilte net zo belangrijk zijn als de momenten waarop iemand spreekt. Nadat iemand iets gezegd heeft, dient de groep daarom

minstens net zo lang te zwijgen. En dat kost wat moeite, merken de deelnemers van de sessie rondom de vraag 'Wat is de rol en functie van creatief prutsen en rommelen in onderzoek?'. Uiteindelijk zullen ze de stiltes omschrijven als 'verfrissend', maar aanvankelijk hangen ze wat zwaar boven de kring, en lijken de gespreksdeelnemers steeds iets meer van hun duur af te snoepen.

Toch is dat ongemak niet zonder doel, bemerken vraagindieners Arja Veerman en Annemarie Geerling. De nadrukkelijke stilte zorgt voor vertraging in het gesprek, en daarmee voor meer reflectie. Ook voorkomt het dat er snel op elkaar gereageerd wordt, en brengen deelnemers hierdoor veel meer hun eigen perspectieven, vragen, stellingen en anekdotes in.

Omdat die perspectieven uit heel verschillende achtergronden voortkomen – onder de deelnemers zijn onder meer studenten, kunstvakdocenten en (commerciële) onderzoekers – ontstaat een heel pluriforme benadering van de onderzoeksvraag. Die zorgt ervoor dat er niet alleen heel waardevolle aspecten van creatief prutsen benoemd worden – zoals het vinden van richting, het functioneren als veilige oefenruimte of als middel om in actie te komen – maar ook inzichtelijk wordt waar de rommelfase kan conflicteren met individuele belangen. Voor een student is dit bijvoorbeeld bij deadlinedruk of wanneer enkel het eindresultaat beoordeeld wordt, terwijl het voor een commercieel onderzoeker moeilijk kan zijn om ‘prutstijd’ bij een opdrachtgever te verantwoorden, als je ook voor een geijkte methode had kunnen kiezen.

Het beraad eindigt met een fase waarin de deelnemers ieder voor zich de belangrijkste regel noteren die voor hen uit het gesprek is gebleken, waarna de gespreksleider daaruit de essentie of de uitkomst van de sessie destilleert. Op de flipover in de hoek van de ruimte verschijnen diverse punten, maar voor de deelnemers had deze samenvatting best overgeslagen mogen worden: het doet de pluriformiteit van het gesprek teniet, en zelfs een beetje afbreuk aan de ‘magie’ daarvan. De vraag is dan ook of het echt nodig is om tot één antwoord te komen: Veerman en Geerling geven aan juist blij zijn met de vele verschillende inzichten en invalshoeken die ze hebben gekregen. ‘Er is veel kennis gegeneerd, dat is gelukt,’ concluderen ze dan ook tevreden.

De *deep democracy*

Op hetzelfde moment dat men in het beraad over creatief prutsen en rommelen tot de conclusie komt dat het beter zou zijn om niet tot één uitkomst te hoeven komen, wordt er elders in het Akoesticum geëxperimenteerd met een sessievorm die dit wel als nadrukkelijk doel heeft. In de *deep democracy* proberen de gesprekspartners over een bepaalde kwestie tot een

meerderheidsbesluit te komen waarin ook de stem van de minderheid gehoord en meegenomen is. Daarvoor vinden (indien nodig) meerdere stemrondes plaats, en wordt na elke stemronde onderzocht waarom de tegenstemmers hun keuze hebben gemaakt, en hoe het besluit zodanig aangepast zou kunnen worden, dat zij er toch in mee zouden kunnen gaan.

Zo ver komt het deze middag echter niet in studio 4, waar de deelnemers zich buigen over de door Frederiek Bennema ingebrachte kwestie hoe zij zich als individu zou moeten verhouden tot een door haar opgezette 'educational common' waar studenten in een kenniskring bijeenkomen. De vraag is hoe zij hiervan de aanjager kan zijn, zonder tegelijk een al te grote inbreng te hebben.

Net als in de dialoogvorm volgt na een introductie van de casus ruimte voor verhelderende vragen. Ook hier blijkt het moeilijk om het strikt bij feiten en context te

laten en niet gelijk op adviserende opmerkingen over te gaan. De gelegenheid daarvoor volgt pas daarna, waarbij iedereen zijn eigen kennis en ervaringen mag inbrengen en daaruit verschillende invalshoeken en antwoorden op de voorgelegde vraag of kwestie voortkomen.

De geplande 90 minuten blijken te kort om deze antwoorden vervolgens ook in stemming te brengen, zoals in de *deep democracy* eigenlijk de bedoeling is. Maar misschien is dat ook wel

niet zo erg. Bennema stelt achteraf dat de vraag wellicht ook niet volledig beantwoord had kunnen worden, maar dat de verhelderende vragen die de deelnemers stelden haar handvatten hebben gegeven die ze meeneemt in haar onderzoek..

Een dubbel gevoel

Hoewel dit slechts vier voorbeelden uit de bijna twintig deelsessies zijn, wordt wel al een rode draad zichtbaar. In alle gevallen leverden de gesprekken nieuwe en pluriforme inzichten op, maar voelden tegelijkertijd de gespreksvormen ook wat onwennig en soms moeizaam aan. Dat gevoel verwoorden ook gespreksleider Arno Neele en sessie-indiener Wim Burggraaf wanneer hen tijdens de plenaire afsluiting naar hun mening over de dag gevraagd wordt. Neele geeft aan een dubbel gevoel te hebben: er zijn in zijn sessie resultaten geboekt, maar het kwam de dialoog niet ten goede dat het erg lang duurde voordat de vraag helemaal helder was. Burggraaff beschrijft een 'geploeter om in de juiste starthouding te komen', maar toen die eenmaal bereikt was, leidde dit wel tot een rijk gesprek dat hem van begin tot eind volledig bij de les hield.

Ook in de evaluaties van de deelnemers, die in de dagen na de conferentie binnen komen, is dit tweeledige gevoel over de dag duidelijk zichtbaar. Ongeveer de helft van de deelnemers die de enquête invulden is overwegend tot erg positief over de dag. 'Inspirerend', 'interessant', 'prikkelend' en zelfs 'top', 'super' en 'fantastisch' zijn woorden die deze helft van de ingestuurde antwoorden kenmerken. De deelnemers zijn erg blij met het open gesprek waarin iedereen uitgenodigd werd om actief bij te dragen, en waaraan ze veel nieuwe contacten, nieuwe inzichten en ideeën voor nieuwe gespreksvormen hebben overgehouden.

Hier tegenover staat een vrijwel even grote groep deelnemers die een stuk negatiever op de dag terugkijkt. De belangrijkste reden daarvoor is dat ze met weinig concrete kennis huiswaarts keerden: deze deelnemers misten juist de meer traditionele kennisoverdracht en het overzicht van lopend onderzoek dat een onderzoeksconferentie normaal gesproken biedt. De strakke en als beklemmend ervaren gespreksformats en de niet altijd even scherp geformuleerde vragen

stonden volgens de deelnemers bovendien een succesvolle kennisuitwisseling in de weg. Een belangrijke constatering is tot slot dat aan één vereiste van een *common* niet werd voldaan: doordat de gespreksonderwerpen en -regels al vooraf vastlagen, ontbrak het de conferentie als *common* aan democratisch gehalte, en daardoor bij de deelnemers aan een gevoel van eigenaarschap.

Lessen voor een conferentie als *common*

Dat niet alles direct volledig uit de verf is gekomen, is een te verwachten gevolg van een geheel nieuwe, experimentele conferentieopzet. Belangrijker dan de constatering dat dit inderdaad het geval is geweest, is dan ook welke leermomenten

hieruit voor een verder of toekomstig gebruik van deze vorm af te leiden zijn. Misschien wel de belangrijkste daarvan is dat er een goede middenweg gevonden moet worden tussen twee spanningsvelden die uit alle evaluaties blijken: die tussen individu en collectief, en die tussen vrijheid en structuur.

De spanning tussen individu en collectief manifesteert zich vooral in de evaluaties van deelnemers die aangeven zelf weinig aan de dag overgehouden te hebben. Deels kwam dit doordat de opzet van de dag vooraf onvoldoende duidelijk was gemaakt. Daardoor reisden zij mogelijk met de verwachting van een traditionele conferentie naar het Akoesticum af, en was het daardoor moeilijker om in de juiste houding te komen. Deels had dit er echter ook mee te maken dat de gespreksvragen al vooraf vastlagen, en er niet altijd een collectief belang bij gevoeld werd. Goed verwachtingsmanagement over de opzet en vereiste houding vooraf, en een gevoel van eigenaarschap en aandacht voor de juiste houding op het moment zelf zijn dan ook cruciaal.

De spanning tussen vrijheid en structuur gaat minder over de inhoud, en meer over de vorm van de gesprekken. De verschillende gespreksvormen en bijbehorende regels dienden elk een ander doel, maar hinderden in sommige gevallen juist ook het gesprek. Het is als gespreksleider de kunst om de teugels te kunnen laten vieren of aan te trekken op zo'n manier dat de gespreksdeelnemers zich niet al te bewust zijn van het gespreksformat of zich hierdoor beperkt voelen in de bijdrage die ze in het gesprek kunnen leveren. Gemakkelijk is dat echter niet, waardoor ervaring, training en gedegen voorbereiding belangrijke ingrediënten zijn voor een succesvol gesprek.

De spanning tussen het geven van vrijheid aan gespreksdeelnemers en het vasthouden aan de structuur van het gesprek, bleek ook uit de hoeveelheid ruimte die in verschillende deelsessies werd gegeven om de gespreksvraag nog tussentijds aan te passen. In sommige sessies werd vastgehouden aan de onderzoeksvraag zoals die vooraf was geformuleerd. In een enkele sessie bleek echter dat deze formulering toch niet helemaal aansloot bij de casus die werd besproken, waardoor het gesprek uiteindelijk aan focus verloor. In andere sessies werd

de vraag wel nog aangepast, maar werd hier soms dusdanig veel tijd aan besteed, dat er aan het daadwerkelijke gesprek bijna niet meer werd toegekomen. Beperkte ruimte tot bijsturing van de gespreksvraag lijkt dan ook een goede middenweg.

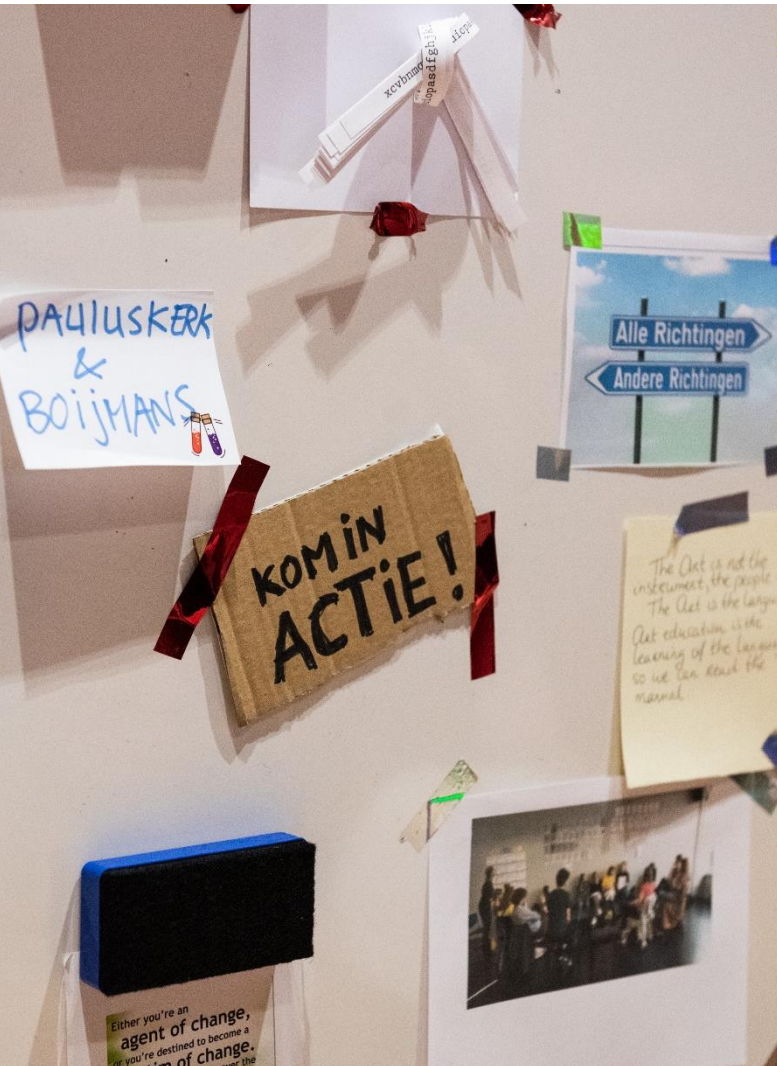
Tot slot

Het is een beetje een tongbreker, maar vooruit: door te praten over onderzoek onderzochten

onderzoekers op 10 februari samen een nieuwe vorm van onderzoeken. Die vorm zorgde ervoor dat een heel diverse groep onderzoekers actief met elkaar het gesprek aanging, en droeg zo bij aan de beoogde verbondenheid binnen deze populatie. En hoewel dat gesprek niet altijd direct vlekkeloos verliep, kwamen juist uit die momenten verschillende concrete lessen voort voor een conferentie als *common*. Belangrijk blijkt vooral dat deelnemers vooraf goed op de hoogte zijn van wat zij kunnen verwachten en wat van hen verwacht wordt, dat deelnemers zich als eigenaar bij de *common* betrokken voelen, en dat uitgebreide voorbereiding en ervaring voor een gespreksleider onontbeerlijk zijn.

De geleerde lessen en de bereikte verbondenheid vormen het beoogde resultaat van de dag, en daarmee ook een succesvolle uitkomst van dit experiment. Echter, zoals vrijwel elk (wetenschappelijk) artikel waarin over een experiment

gerapporteerd wordt, eindigt ook dit verslag met de constatering dat vervolgonderzoek wenselijk is, om daarin het potentieel dat in de conferentie als *common* aanwezig is, nog meer tot uitdrukking te brengen.

Literatuur

Otte, H. en P. Gielen (2019) 'Gemeen cultuurbeleid'. In: *Boekman*, jrg. 31, nr. 118, 8-11.

Schrijen, B. (2019) 'Verslag bijeenkomst "Gemene kunst"'. Op: www.boekman.nl, 14 maart.

Colofon

Tekst:	Bjorn Schrijen Hannah van der Plaat Claartje Rasterhoff
Met medewerking van:	Vera Meewis
Eindredactie:	André Nuchelmans
Fotografie:	Anna van Kooij
Opmaak omslag:	Joseph Plateau Amsterdam

Over de Boekmanstichting

De Boekmanstichting is het onafhankelijke kenniscentrum voor kunst, cultuur en beleid in Nederland. Zij verzamelt, analyseert en verspreidt data en informatie over de cultuursector en stimuleert en faciliteert het gefundeerde cultuurdebat.

Over LKCA

LKCA wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school en in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

Boekmanstichting

Kenniscentrum voor kunst,
cultuur en beleid

Herengracht 415
1017 BP Amsterdam

www.boekman.nl

LKCA

Landelijk Kennisinstituut
Cultuureducatie en
Amateurkunst

Lange Viestraat 365
3511 BK Utrecht

www.lkca.nl